

Gammelstadsvikens fågelliv

*Inventeringar 2013 och utvecklingen
sedan 1970-talet*

Länsstyrelsen
Norrbotten

Titel: Gammelstadsvikens fågelliv. Inventeringar 2013 och utvecklingen sedan 1970-talet.
Länsstyrelsen Norrbotten. Rapportserie nr 10/2016

Författare: Lena Bondestad, Rolf Gustafsson, Mats Williamsson

Omslagsbild: Salskrake. Foto: Berth-Ove Lindström

Kontaktperson: Lena Bondestad
Länsstyrelsen i Norrbottens län,
971 86 Luleå.
Telefon: 010-225 50 00 fax: 0920-22 84 11,
E-post: norrbotten@lansstyrelsen.se
Internet: www.lansstyrelsen.se

ISSN: 0283-9636

Förord

Gammelstadsviken vid Luleå är en av länets viktigaste häcknings- och rastlokaler för änder och andra våtmarksfåglar. Områdets kvalitéer har medfört att det både är naturreservat, Natura 2000-område och Ramsar-område. Trots detta har inga inventeringar av fågellivet i Gammelstadsviken genomförts de senaste decennierna, vilket har gjort behovet av inventering särskilt angeläget.

År 2013 genomfördes därför en fågelinventering av området inom ramen för projektet "Guldkant kring Gammelstadsviken". Det är ett femårigt samarbetsprojekt mellan Luleå kommun, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Norrbottens Ornitologiska Förening och Naturskyddsföreningen Norrbotten för att utveckla tillgängligheten, vidta naturvårdsåtgärder och informera allmänheten om Gammelstadsviken. Projektet pågår under åren 2012-2016.

Denna rapport redovisar resultatet av inventeringarna 2013, gör jämförelser med tidigare år och tar upp möjliga orsaker de förändringar som har skett av fågelfaunan under de senare decennierna.

Inventeringarna har genomförts av Mats Williamsson (häck- och rastfåglar) och Sture Westerberg (hackspettar). Rapporten har sammanställts av Lena Bondestad, Rolf Gustafsson och Mats Williamsson.

Lena Bondestad

Naturvårdsenheten vid Länsstyrelsen i Norrbottens län

Innehåll

Förord	
Sammanfattning	3
Bakgrund	4
Metodik	7
Resultat	8
Bedömning av antalet häckande våtmarksfåglar i Gammelstadsviken 2013	13
Förändringar av fågelfaunan i Gammelstadsviken	14
Gammelstadsviken som rastlokal	19
Möjliga orsaker till fågelfaunans förändring	20
Fortsatt övervakning	21
Källor	22
Bilagor	23

Sammanfattning

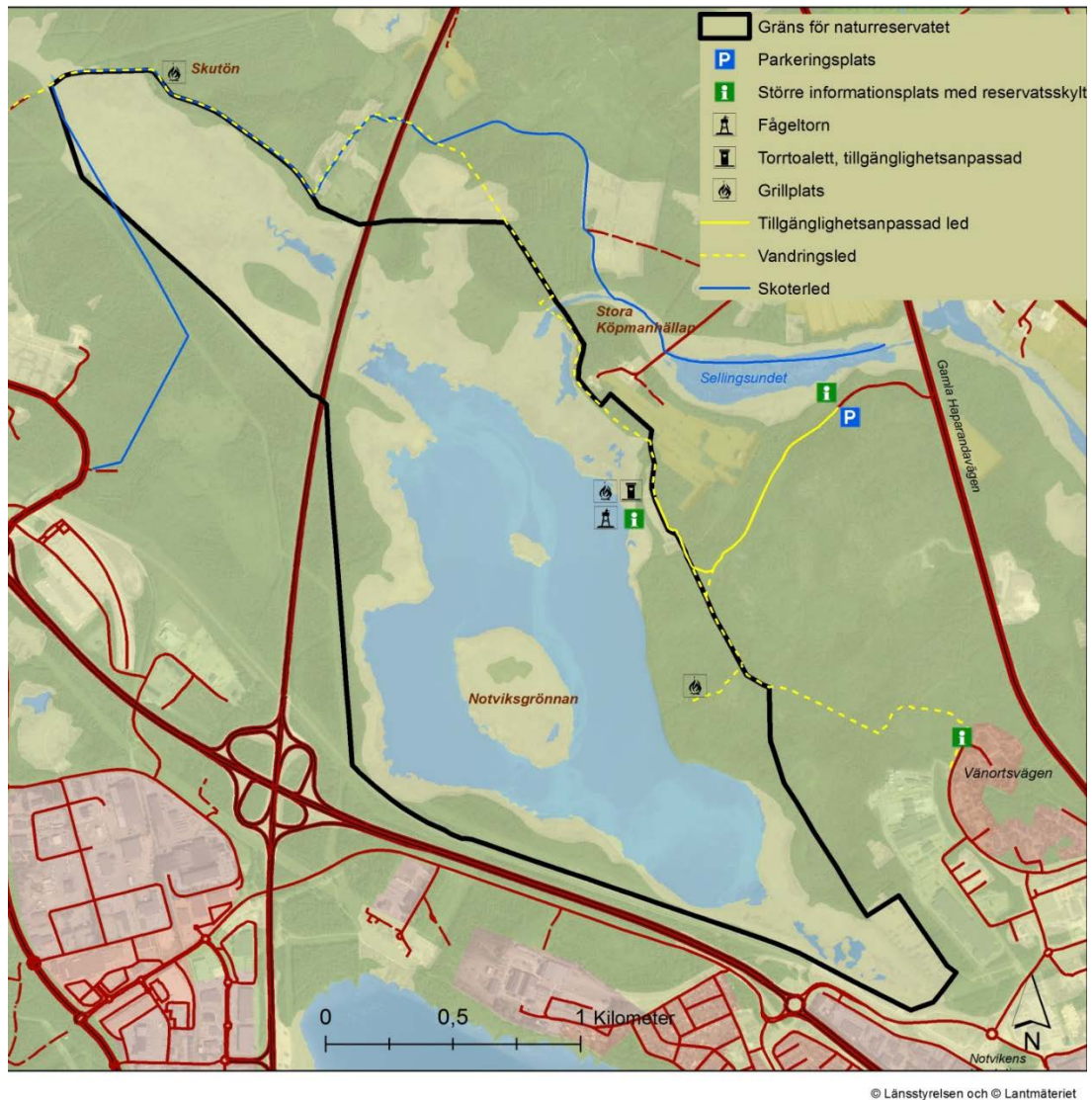
Resultat från inventeringarna 2013 tillsammans med data i det nationella rapporteringssystemet Artportalen (www.Artportalen.se) visar att fågelfaunan i Gammelstadsviken har förändrats sedan inventeringarna på 1970-talet. Exempel på arter som har tillkommit eller ökat är kanadagås, grågås, salskrake och sävsångare. Arter som helt har försvunnit som häckfåglar är exempelvis gråhakedopping, sothöna och skrattmås. De flesta av förändringarna har sin grund i arternas nationella populationstrender men för ett fåtal arter spelar troligen förändringar i vattenkvalitet och födotillgång i Gammelstadsviken en avgörande roll.

Sjön kommer inte att växa igen som uppfattningen var tidigare, utan bibehåller sina öppna vattenområden även på lång sikt enligt en nyligen genomförd studie (Erixon 2013). Fågellivet i området kommer troligen att fortsätta förändras, beroende på nationella populationstrender hos olika fågelarter och förändringar av själva området. Gammelstadsviken kommer dock med säkerhet att fortsätta vara en av Norrbottens mest värdefulla fågellokaler, både som häcknings- och rastplats för olika fågelarter.

Med grund i områdets betydelse för fågellivet och dess status som naturreservat, Natura 2000-område och Ramsar-område, bör utvecklingen och eventuella förändringar av Gammelstadsvikens fågelfauna följas. Denna kunskap behövs också som ett aktuellt underlag för områdets övervakning och skötsel. Rekommendationen är att fågelinventeringar av Gammelstadsviken bör genomföras vart femte år.

Gammelstadsviken i maj 2012. Foto: Lena Bondestad

Karta över Gammelstadviken.

Bakgrund

Faktaunderlaget för detta avsnitt när det gäller beskrivning av naturförhållanden, vegetation och vattenkvalité är till största delen hämtat från Erixons rapport 2013: *Gammelstadviken. Vattenvegetation och igenväxning under 90 år*.

Gammelstadviken är en tidigare havsvik som för flera hundra år sedan utgjorde farleden in till det gamla Luleå, dvs. Gammelstaden. Gammelstadviken är idag är helt avsnörd från havet och har nu karaktären av en grund, näringsrik och delvis igenväxt sjö. Gammelstadviken är ca 4 km lång och som mest ca 1 km bred. Sjön avvattnas genom det grunda och delvis igenväxta Sellingsundet och så småningom ut i Bottenviken. Vattenomsättningen är mycket låg då inga större tillflöden finns. Jordarten runt större delen av sjön utgörs av gamla, finkorniga havssedimenten som

med tiden har utvecklats till sulfidjordar (svartmocka). Dessa kan under vilka speciella förhållanden släppa ut sulfidhaltigt vatten med mycket lågt pH och höga metallhalter till sjöns vatten. År 2006 uppmättes ett pH-värde så lågt som 4,6 i inloppet till Sellingsundet, något som förmodligen kan inträffa efter perioder av torka och låga grundvattennivåer. Sådana händelser är troligen ovanliga och kortvariga men kan ändå slå ut stora delar av insekter och andra ryggradslösa vattenlevande djur, vilket kan medföra konsekvenser för fåglarna och fisken.

Sjön kantas på många håll av mäktiga gungflyn, uppbyggda av torv och levande växtrötter. Sjöns vegetation har förändrats en hel del under åren. Tidigare utgjorde vass och sjöfräken dominerande inslag och utgjorde vegetationsbälten mot de öppna ytorna. Vegetationen i sjön bredde successivt ut sig vilket gjorde att det på 1970-talet fanns farhågor att sjön skulle snabbt växa igen. Vid en vegetationsinventering som genomfördes 1997 kunde man istället dokumentera att både vass och sjöfräken hade minskat dramatiskt och försvunnit till stora delar, samtidigt som klarvattenytorna hade ökat. Bredkaveldunet, som 1921 var fåtaligt i sjön men sedan dess successivt ökat, hade tagit över och är idag den växt som formar vegetationsbälten mot de fria vattenytorna. Även flytblads- och långskottsväxter (de senare är växter som växer på botten men når upp till vattenytan) har minskat kraftigt; från 1960-talets rikliga förekomst till idag när i stort sett bara är dvärgnäckrosen som finns kvar av denna vegetation.

Kaveldunsbälte i Gammelstadviken. Foto: Lena Bondestad

Hane av brunand Foto: Lena Bondestad

Vattenprovtagning visar att sjöns vatten de sista decennierna har blivit mycket grumligare, främst orsakat av humusämnen och algblooming. Provtagningen anger också att fosfor- och kvävehalter i sjön troligen har ökat successivt de sista decennierna, vilket i sin tur orsakar den kraftiga algbloomingen på försommaren. Mycket tyder på att algbloomingen har bidragit till undervattensvegetationens försvinnande eller minskning.

Enligt Erixon 2013 finns det idag ingenting som tyder på att Gammelstadsviken kommer att växa igen i snabb takt (några hundra år) eller att de fria vattenytorna snabbt skulle minska. Anledningen är den naturliga vegetationsuppdämningen vid utloppet av sjön (Sellingsundet) som bibehåller och till och med i viss mån ökar vattenståndet.

Gammelstadsviken är sedan länge känt för sina ornitologiska värden och då framför allt för våtmarksfåglar. Den är en viktig lokal för rastande flyttfåglar under vår och höst och som häcknings- och ruggningslokal för änder och andra sjöfåglar. Sjöns fågelliv är delvis av sydländsk karaktär både när det gäller fågel- och växtliv, och påminner om de stora kända slättfågelsjöarna söderut i Sverige. Flera fågelarter har här också en av sina få häckningslokaler i Norrbottens län.

Till och med den 31 december 2015 var 194 fågelarter rapporterade inom Gammelstadsvikens naturreservat i det nationella rapporteringssystemet Artportalen (www.artportalen.se). Inventeringsåret 2013 rapporterades 125 fågelarter inom detta område. Totalt under alla år är över 200 fågelarter observerade inom naturreservatet (www.nof.nu), varav 90-100 arter bedöms häcka

Gammelstadsviken är skyddat som naturreservat med syftet: ”att bevara ett område av mycket stort botaniskt och zoologiskt intresse och av stor betydelse för kännedom om landets natur”. Gammelstadsviken är också ett Natura 2000-område, dvs. den ingår i EU:s nätverk av skyddade områden med grund i EU:s två naturvårdsdirektiv; Art- och habitatdirektivet och Fågeldirektivet. Inom ett Natura 2000-område ska: ”gynnsam bevarandestatus” upprätthållas för utpekade naturtyper och arter”. Gammelstadsviken omfattas också av den internationella Ramsarkonventionen/Våtmarkskonventionen för skydd av våtmarker.

Trots områdets mycket höga ornitologiska kvalitéer har ingen fågelinventering genomförts av området sedan 1979 (Rapport över fågellivet i och vid Gammelstadsvikens naturreservat, Skogsstyrelsen 1979)

En rapport från 1973 med fokus främst på vegetation, redovisar också en sammanställning av tidigare noteringar av fåglar i Gammelstadsviken (Gammelstadsvikens naturreservat – miljö, fauna och flora, Länsstyrelsen i Norrbottens län 1973). Båda rapporterna redovisar förekomst av arter men utan antal individer eller bedömning av antal häckande par.

I samband med en omfattande industribyggnation i området mellan Porsön och Gammelstadsviken som påbörjades 2011, avsatte Luleå kommun ekonomiska medel från markförsäljningen till ett samarbetsprojekt mellan Luleå kommun, Norrbottens Ornitologiska förening, Naturskyddsföreningen och Länsstyrelsen. Projektet fick namnet ”Guldkant kring Gammelstadsviken” och har syftet att ta fram en långsiktig plan för bevarande och utveckling av området, fortsatt skötsel samt bibehållande och utveckling av goda livsvillkor för områdets fågelliv. Förutom Gammelstadsviken ingår också de närliggande områdena Hägnan, Sellingsundet, delar av Porsöberget och Mjölkkuddstjärnen i projektet.

För att få aktuell kunskap om Gammelstadsvikens fågelliv genomfördes som en del i projektet fågelinventeringar av Gammelstadsviken under 2013.

Metodik

Följande fågelinventeringar genomfördes under 2013 av Gammelstadsviken med fokus på våtmarksfåglar:

- Inventering av häckfåglar under nio dagar i maj och juni. Elva platser besöktes vid varje tillfälle, se bilaga 1.
- Inventering av rastande fåglar under tre dagar i vardera maj och augusti. Fem olika platser besöktes vid varje tillfälle, se bilaga 1.
- Eftersom omgivande miljöer är mycket gynnsamma för mer krävande arter av hackspettar genomfördes en inventering av hackspettar vid sammanlagt nio olika tillfällen under mars och april. Fjorton olika platser, besöktes vid varje tillfälle, se bilaga 2.

En inventering av ugglor var också planerad då området kring Gammelstadsviken hyser flera arter, men den genomfördes inte eftersom 2013 blev ett bottenår för smågagnare i hela länet och därmed också för ugglor.

Inventeringarna av häckande och rastande fåglar följer de riktlinjer som finns angivna i Naturvårdsverkets manual för uppföljning i skyddade områden – Skyddsvärda fåglar version 4.0, dnr 310-5279-05 NS.

Skäggdopping. Foto: Lena Bondestad

Resultat

Resultaten av fågelinventeringarna 2013 redovisas i tabellform av häckande och rastande våtmarksfåglar. Hackspettsinventeringen redovisas enbart som text då antalet noteringar var mycket få.

Tabeller:

1. Antal individer av olika våtmarksfåglar under perioden 30 maj till 16 juni
2. Antal individer av olika arter av våtmarksfåglar under flyttningstid i maj.
3. Antal individer av olika av våtmarksfåglar under flyttningstid i augusti
4. Antal individer av våtmarksfåglar noterade framför allt från fågeltornet vid tolv tillfällen i juni - september 2013. Detta är observationer gjorda utanför de standardiserade inventeringarna, men som ger en bild av fågelfaunans förändringar under sommarhalvåret.

Tabell 1.**Antal individer av olika våtmarksfåglar under perioden 30 maj till 16 juni.**

Art	30/5	3/6	5/6	9/6	16/6
Blå kärrhök	1				
Bläsand	9	5		2	13
Brun kärrhök	1	1	1		2
Brunand		1			
Brun kärrhök				1	
Dvärgmås	10	6	78	17	30
Enkelbeckasin	3	3		3	
Fiskgjuse		1	1	1	1
Fiskmås		1		1	
Gluttsnäppa		1	1	2	1
Grågås	10		7	7	13
Gräsand	15	9	8	51	6
Grönbena	2	2	1	2	1
Havsörn			2		1
Kanadagås	1	1			9
Knipa	9	17	6	5	10
Kricka	1	5		2	7
Fisk/silvertärna	21	15	64	36	73
Rödbena		2		2	
Salskrake	2	4		5	19
Silvertärna	1	1		4	
Skedand	2	9	1	4	2
Skrattmås	29	130	72	201	253
Skäggdopping	5	7	1	5	7
Snatterand	3	4	1	3	11
Storspov	4	1		3	
Svartsnäppa		1			
Sångsvan	1	1	2	3	1
Sävspurv	6	5	2	4	5
Sävsångare	5	8	5	8	9
Tofsvipa				3	
Trana	4	1		1	2
Vattenrall				1	1
Vigg	6	22	11	10	13

Tabell 2.**Antal individer av våtmarksfåglar under flyttningstid vid tre tillfällen i maj 2013.**

Art	9 maj	15 maj	22 maj
Bläsand	4	7	3
Brun kärnhök		2	
Brunand			4
Dvärgmåså	105	106	24
Enkelbeckasin	1	1	
Fiskgjuse	1	1	2
Fiskmåså			1
Fisktärna			2
Gluttsnäppa	1	1	1
Grågås	4	4	4
Hybrid grågås x kanadagås			6
Gråhakedopping		2	1
Gråtrut	3		1
Gräsand	10	7	12
Grönbena	52	2	2
Havstrut	3		
Havsörn	2	2	1
Kanadagås	1	1	2
Knipa	20	11	23
Kricka	5	1	
Silvertärna			4
Fisk-/silvertärna			27
Rödbena			3
Salskrake	2	2	
Skedand	3	4	2
Skogssnäppa	2		
Skrattmåså	15	4	119
Skräntärna	1		1
Skäggdopping	10	9	4
Snatterand	2	2	
Storskrake		12	4
Storspov	4	2	2
Strandskata			1
Svartsnäppa	1	1	
Sångsvan	4	5	4
Sävspurv	6	3	4
Tofsvipa	1		
Trana	4	1	5
Vigg	13	64	16

Tabell 3.**Antal individer av våtmarksfåglar under flyttningstid vid tre tillfällen i augusti 2013.**

Art	4 augusti	11 augusti	18 augusti
Bläsand	149	177	95
Brun kärnhök	1	5	3
Brunand		1	2
Dvärgmås	2	1	
Enkelbeckasin		1	2
Fiskgjuse	1		
Fisktärna		2	1
Gluttsnäppa		1	
Gråtrut	2		2
Gräsand	9	3	18
Grönbena	1	1	3
Kanadagås		2	9
Knipa	4	7	13
Kricka	13	2	19
Salskrake	28	75	73
Silvertärna	5		8
Silver/fisktärna	13	5	
Skrattmås	4	2	10
Skräntärna	1	2	1
Skäggdopping	22	30	38
Storspov	1		
Svartsnäppa	1	2	
Sångsvan		3	
Sävspurv	4	1	3
Sävsångare	2		1
Trana		1	2
Vigg	24	52	17

Tabell 4.**Antal individer av våtmarksfåglar vid tolv tillfällen i juni - september 2013.**

Art	23.6	29.6	11.7	21.7	28.7	4.8	11.8	18.8	22.8	28.8	4.9	8.9
Bläsand		9	73	132	82	140	156	84	92	14	24	5
Brun kärrhök	2	1	1	2	2	1	5	3	2	2		
Brunand							1	2	1	5	3	2
Grågås	17		27	5								1
Dvärgmåå	73	51	66	66	11	2	1		2			
Enkelbeckasin							1	2				
Fiskgjuse				1	1	1						
Fisktärna	1		1			2	1					
Gluttsnäppa	1						1					
Gråtrut					1	2		2				
Gräsand	9	8	14	10	4	4	1	13	6	6	5	5
Kanadagås				1	9		2	2	7	3		
Knipa	17	4	6	7	1	4	6	10	13	15	4	3
Kricka			26	75	42	7	2	19	14	6	8	2
Salskrake	21		21		83	28	75	73	23	4	2	1
Silvertärna		4		3	3	6	4	5		1		
Silver/fisktärna	103	17	5	39	7	13	5	2	1	1		1
Skedand		1							1			
Skrattmåå	100	17	30	32	1	4	2	10	2	3		4
Skräntärna				1	1	1	2	1				
Skäggdopping	9	12	17	25	7	18	30	26	19	18	18	11
Snatterand	1	1							9	11		
Stjärtand									2			
Storskrake												9
Storspov						1						
Svartsnäppa						2	2					
Sångsvan		2	1	1			1				2	2
Sävspurv	2	2			1	2				2	3	2
Sävsångare				1		2						
Trana									2	3	8	
Vigg	7	11	28	25	9	23	51	14	17	9	8	9

Hackspettar

Under sju inventeringstillfällen av hackspettar i mars och april 2013 noterades få individer och arter av hackspettar:

- Större hackspett noterades med mellan en till sex individer sammanlagt vid de olika inventeringstillfällena.
- Inga individer av mindre hackspett noterades trots att arten häckar regelbundet vid Gammelstadsviken.
- Födosöksspår noterades vid ett tillfälle av tretåig hackspett.
- En individ noterades av spillkråka.

Bedömning av antalet häckande våtmarksfåglar i Gammelstadsviken 2013

I tabell 5 finns bedömning av antalet häckande par av våtmarksfåglar i Gammelstadsviken 2013. Bedömningar är gjorda med grund i tabell I samt fynd i Artportalen.

Hane av vigg. Foto: Lena Bondestad

Tabell 5.**Bedömning av antalet häckande par av våtmarksfåglar i Gammelstadsviken 2013.**

Art	Antal par
Bläsand	5-6 par
Brunand	1 par
Brun kärrhök	1 par
Enkelbeckasin	2 - 3 par
Gluttsnäppa	1 par
Grågås	5 - 11 par
Gräsand	7 - 9 par
Grönbena	2 - 3 par
Kanadagås	2 par
Storspov	2 - 3 par
Kricka	Minst 10 par
Rödbena	1 -2 par
Salskrake	2 - 3 par
Skedand	1 - 2 par
Skäggdopping	8 - 10 par
Snatterand	3 par
Storspov	2-3 par
Sångsvan	1 par
Sävspurv	15 par
Sävsångare	16 - 20 par
Trana	1 - 2 par
Vattenrall	Eventuellt 1 par
Vigg	4 -6 par

Förändringar av fågelfaunan i Gammelstadsviken

Naturen är i ständig förändring och arter kommer och går, dels av naturliga anledningar och dels på grund av direkt eller indirekt påverkan av människan.

Här redovisas framför allt våtmarksfåglarnas förekomst i Gammelstadsviken; under 1970-talet och ibland ännu tidigare samt i nuläget. Jämförelser görs för vissa arter med länet i övrigt och/eller Sverige i stort. Möjliga orsaker till arternas förändringar i förekomst i Gammelstadsviken redovisas också. Vissa arter behandlas gruppvis; en del vadare, tärnor samt ugglor.

Teckenförklaring

+, - , och = framför artnamnet anger om arten bedöms ha ökat, minskat eller att ingen förändring har skett sedan 1970-talet i Gammelstadsviken.

? framför artnamnet anger att artens utveckling i Gammelstadsviken är osäker

I artgenomgången anges också för varje art om den omfattas av den svenska rödlistan och/eller EU:s fågeldirektiv. Detta finns noterat eftersom det utgör viktiga grunder i dagens naturvårdsarbete när det gäller fåglar. Nedan förklaras begreppen:

Rödlistan är en översikt av arter (inte bara fåglar) i Sverige där risken för att arten ska dö ut nationellt på sikt har bedömts. Rödlistan omfattar ett antal kategorier och följande finns representerade i fågelfaunan i Gammelstadsviken: VU = sårbar, NT = missgynnad/nära hotad och DD = kunskapsbrist. Om en fågelartart som omfattas av denna inventering ingår i en sådan kategori anges det direkt efter artnamnet

EU:s fågeldirektiv (Rådets direktiv 2009/147/EG) omfattar alla vilda fågelarter som förekommer naturligt inom EU:s medlemsländers territorier och även deras ägg, bon och livsmiljöer. Det övergripande syftet är att: "bibehålla eller återskapa arternas populationer på en nivå som svarar mot ekologiska, vetenskapliga och kulturella behov". Det ska ske genom en kombination av olika skyddsåtgärder åtgärder riktade mot arterna och deras livsmiljöer. Vissa fågelarter är särskilt utpekade som skyddsvärda och finns angivna i bilaga I i direktivet. Här anges om en fågelart finns med i denna bilaga sist för varje art, med beteckningen FD.

För övrigt avses med här med "Norrbotten" landskapet Norrbotten, inte länet. Hänvisningarna till årtalen 1956, 1973 och 1979 avser: boken Natur i Västerbotten och Norrbotten; sammanställningar av fåglars förekomst i en rapport av Länsstyrelsen; rapport av Skogsstyrelsen avseende inventeringar utförda 1979, se vidare "Källor" längst bak.

+ Sångsvan Noterad 1973 men inte som häckfågel och häckar inte heller 1979. Arten följer den nationella trenden och har ökat mycket starkt i länet sedan dess och häckar nu årligen med något par.

+ Grågås Finns noterad 1973 men inte 1979. Första häckningen är dokumenterad 2001 och sedan dess är arten noterad regelbundet som häckfågel om än inte varje år. Grågåsen är en art som har ökat mycket starkt i hela Sverige de senaste årtiondena.

+ Kanadagås Noterades inte 1971 men finns som häckfågel 1979. Nu är den en regelbunden häckfågel i Gammelstadsviken även om häckning inte noteras varje år.

Antalet häckningsfynd i både Gammelstadsviken och i övriga länet har ökat markant från och med 2005. Nationellt verkar denna i Sverige inplanterade art ha en stabil population sedan 1990-talet.

= **Gräsand** Vanlig häckfågel med relativt stabil population utan stora förändringar.

+ **Snatrand** Fanns noterad i Gammelstadsviken 1971 men inte 1979. Arten häckar nu med ett fåtal par varje år. I Norrbottens län finns i övrigt bara några få häckningslokaler för arten som alla är belägna i kustområdet. En av de ovanligaste simänderna såväl regionalt som nationellt, men arten har ökat under senare år.

= **Stjärtand (VU)** Häckar troligen vissa år med något enstaka par då ungar rapporterats vid ett tillfälle. Liknande förekomst som tidigare då den noterades som häckfågel 1971 men enbart som tillfällig 1979.

= **Skedand** Häckar med några par i Gammelstadsviken. Den fanns också som häckfågel 1971 och 1979.

= **Bläsand** Fem till sex par bedöms häcka i sjön och arten var häckfågel även 1971 och 1979. Gammelstadsviken var redan då liksom nu dessutom en betydelsefull rastlokal för arten - upp till 750 individer är rapporterade i augusti månad de senaste åren.

= **Kricka** Noterad som häckfågel 1971 och 1979. Bara en häckning hittades under inventeringen 2013, och endast vid ett tillfälle under 2000-talet har arten noterats rasta med ett antal som överstigit 100 individer (120 ex den 6 augusti 2004.). Krickan är dock med säkerhet underskattad både vad gäller häckande par och antalet rastande fåglar i området. Den uppehåller sig gärna inne i områdena med kaveldun och vass och mer sällan ute på de öppna vattenytorna där den lätt går att få syn på.

= **Årta (VU)** Hannerz 1956 anger att årtan på senare år häckat i ett eller annat par. 1973 anges att arten har häckat men 1979 finns den bara angiven som tillfällig. Något par kan möjligen tillfälligtvis häcka i Gammelstadsviken då det finns sporadiska observationer av enstaka fåglar och par under häckningstid vissa år. Årtan är Sveriges ovanligaste simand och bedöms häcka med cirka 10 par i Norrbotten (Ottosson, U., et. al. 2012) och med färre än 1 000 par i hela Sverige.

= **Brunand (VU)** Första bofyndet i Gammelstadsviken gjordes 1943 (Holm 1970) och arten anges som mycket talrik 1956. Noteras som häckande 1973 men som osäker häckfågel 1979. Bedömningen är att cirka 10 par häckar i Norrbotten (Ottosson et. al. 2012), varav huvuddelen i Gammelstadsviken och den närbelägna Mjökuddstjärnen. Gammelstadsviken är också en rastplats för arten där den högsta noteringen är 100 individer den 10 juli 1979. Antalet rastande har minskat men under hösten vissa år noteras upp till ett 50-tal individer. Anges vara en tämligen allmän häckfågel i grunda och vegetationsrika sjöar i slättlandet i Norrbotten av Holm 1970. De senaste 30 åren har arten minskat starkt i hela Sverige.

+ **Salskrake** Noterad som tillfällig 1973 och 1979. Har under 2000-talet häckat med något par enstaka år i Gammelstadsviken, sista häckningsfyndet är från 2009.

Området är framför allt viktigt som rastlokal. Sedan år 2000 har mer än 50 salskrakar setts samtidigt vid många tillfällen, framför allt under hösten, med en maxnotering på 440 individer den 18 september 2010. Salskraken har ökat markant som rastfågel i hela Sverige under senare decennier alltså (se Sjöfågelinventeringar) även i Gammelstadsviken. FD

= **Svarthakedopping** Häckfågel både 1973 och 1979. Observeras regelbundet och några häckningar har också kunnat konstateras under åren. Arten är en ovanlig häckfågel i Norrbotten och bara ca 15 par anses häcka årligen i landskapet (Ottosson, U., et. al. 2012). FD

= **Skäggdopping** Angavs vara mycket allmän 1956 och noterades som häckfågel 1971 och 1979. Arten är fortfarande talrik och häckar med cirka 10 par årligen.

— **Gråhakedopping** Även denna dopping var mycket allmän 1956. 1973 noterades den som häckfågel men som osäker häckfågel 1979. Har sedan dess dock häckat regelbundet med något par men är numera utgången som häckfågel. Senaste dokumenterade häckningen var 2009, arten rastar dock regelbundet men fåtaligt. På nationell nivå finns ingen minskning av populationen.

+ **Havsörn (NT)** Ses ofta vid Gammelstadsviken, speciellt under issmältningen när död fisk tinar fram. Har ökat i stora delar av Sverige under senare decennier. FD

+ **Brun kärnhök** En sentida invandrare till området, anges 1973 ha börjat häcka under de senare åren och noterades som häckfågel 1979. Nu häckar åtminstone ett par häckar årligen i Gammelstadsviken. Artens ökning har varit kraftig i Sverige under senare decennier. FD

— **Sothöna** Första rapporten från Gammelstadsviken är från 1928 men häckning noterades första gången 1946 (Holm 1970). Sothönan häckade med flera par under 2000-talet men har inte dokumenterats som häckfågel sedan 2012. Arten häckar dock närmast i Mjölkkuddstjärnen med flera par. Sothönan är en ovanlig art i Norrbottens län, sammanlagt anses ca 20 par häcka i länet. (Ottosson, U., et. al. 2012). Nationellt finns ingen tydlig förändring av populationen. FD

— **Brushane (VU)** Angavs 1956 att den ”lär årligen häcka på Notviksgrynnan”. Anges som häckfågel i Gammelstadsviken längre tillbaka i tiden av Holm 1970, och i 1973 års rapport). 1979 var bedömningen att häckning var osäker och numera är arten ingen häckfågel längre. Arten har minskat kraftigt i Sverige under de senaste 30 åren, framför allt i södra Sverige. Norrbottens län hyser idag ca 70 % av dagens svenska bestånd. (Ottosson et. al. 2012). FD

= **Smalnäbbad simsnäppa** Arten har tidigare haft två häckningsområden i länet; ett i skärgården och angränsande kustland och ett annat i norra Lapplands skogar och fjälltrakter (Holm 1970). Numera häckar den i stort sett uteslutande i inlandet. Den

anges ha häckat i Gammelstadsviken längre tillbaka i tiden (1971) men inga säkra häckningar finns dokumenterade. Dock gjordes bofynd 1959 i den närbelägna Persöfjärden (Holm 1970). Rastar numera tillfälligtvis enstaka år. FD

= **Storspov** (NT) Ansågs 1956 vara den vanligaste vadaren. Bedömdes vara häckfågel 1973 och möjlig häckfågel 1979. Häckar troligen nu med några par varje år. Arten har minskat länge i hela Sverige men har fortfarande en förhållandevis stark stam i Norrbotten.

Andra vadare Grönbena (FD) skogssnäppa, morkulla, enkelbeckasin (FD) och möjligen tofsvipa häckar i området vilket är liknande bedömningar som tidigare. Dvärgbeckasin bedömdes 1973 ha häckat vissa år men har sedan dess bara noterats vid enstaka tillfällen. När ön Notviksgrynnan inte var beväxt av träd och buskar var den en omtyckt häckningslokal för olika vadare, förutom den tidigare nämnda brushanen också för rödbena, gluttsnäppa, mindre strandpipare (Hannerz 1956) och säkert fler arter.

— **Skrattmå**s Andra fyndet i länet var 1924 flygande över Gammelstadsviken och sedan 1940-talet fanns en skrattmåskoloni på Notviksgrynnan (Holm 1970). Den gynnade andra fågelarter som gärna häckade där, exempelvis olika änder, som då kunde dra nytta av kolonin försvar mot predatorer. Numera häckar skrattmåsen inte längre i Gammelstadsviken men en koloni på 150- 200 par finns i den närbelägna Mjölkkuddstjärnen och de måsarna födosöker ofta i Gammelstadsviken.

— **Dvärgmå**s Första gången arten noterades häckande i Gammelstadsviken var 1956 då tre bon hittades (Holm 1970). År 1970 beräknades att 25 par häckade i sjön (Holm 1970). Dvärgmåsen häckar inte längre i Gammelstadsviken men födosöker ofta där, ibland i stora antal. De största mängderna rör sig om fåglar på flyttning med en maxsiffra på 1 000 individer den 5 juni 2015. FD

Tärnor Möjligen har fisktärna häckat vid något enstaka tillfälle i Gammelstadsviken, men både fisk- och silvertärna och även skröntärna (NT) kommer på regelbundna födosök.(alla FD)

+ **Sävsångare** Första fynden i Norrbotten noterades på 1930-talet och 1955 påträffades den i Gammelstadsviken. 1970 bedömdes arten vara årsvis i området (Holm 1970), 1973 som trolig häckfågel men som osäker sådan 1979. Var fåtalig under en följd av år men från och med 2005 uppvisar arten en markant ökning av antal rapporterade fynd i området. Nationellt minskade arten kraftigt i södra Sverige under 1970-talet med har ökat igen de senaste decennierna. I norr har arten ökat kontinuerligt och artens sydliga och nordliga utbredningsområde i Sverige har numera växt ihop längs Norrlandskusten.

? **Sävsp**arv (VU) En vanlig häckfågel i hela länet och har förmodligen funnits sedan länge vid Gammelstadsviken. Noterad som häckfågel i Gammelstadsviken sedan 1956. Har minskat en längre tid i Sverige liksom de andra fältsparvarna.

Skrattmås. Foto: Lena Bondestad

Spillkråka (NT). Arten ses med jämna mellanrum i området. Häckning är inte dokumenterad men skulle mycket väl kunna ske. FD

Tretåig hackspett (NT). Har bara påträffats ett fåtal gånger men födosöksspår/hackmärken hittades under 2013 års inventeringar och det är möjligt att något enstaka par häckar ibland. FD

Mindre hackspett (NT). Arten påträffas regelbundet och häckningar har också kunnat dokumenteras, senast år 2015.

Ugglor Flera arter ugglor är observerade vid Gammelstadsviken och slaguggla och pärluggla häckar vissa år med mycket gnagare. Jorduggla bedömdes 1973 som häckande men inte 1979. Sedan dess finns bara enstaka fynd noterade av ensamma individer. Sparvuggla har också hittats häckande i området. (Alla FD)

Gammelstadsviken som rastlokal

Våtmarksfåglar som kan uppträda i större mängder under flyttnings/ruggningstider (minst 50 individer) i området är bläsand, kricka, knipa, vigg, storskrake, salskrake, kanadagås, silver/fisktärna, dvärgmås, skrattmås och skäggdopping. Det är framförallt under sensommaren och hösten som de större mängderna förekommer.

Möjliga orsaker till fågelfaunans förändring

Gammelstadsviken har åtminstone sedan 1900-talets början varit ett område med en artrik fågelfauna. En hel del förändringar har dock skett under årens lopp av fågelfaunan samtidigt som vattenvegetationen uppvisar stora förändringar. Bredkaveldunet dominerar nu istället för bladvass och sjöfräken. Ett stort antal undervattensarter har minskat i utbredning och en del av dem är förmodligen numera helt utgångna helt Gammelstadsviken. Orsaken till detta är sannolikt den ökade algproduktionen på grund av ökade halter av närsalter vilket resulterat i sämre siktdjup och sämre ljusstillgång för undervattensväxter (Erixon 2013).

Erixon 2013 diskuterar om områdets miljö- och vegetationsförändringar kan ha påverkat fågelfaunan. Förändringar som föreslås kunna påverka fåglarnas förekomst är:

1. Vattnet är mindre klart än tidigare vilket kan medföra att fåglarna får svårare att hitta föda som fisk och smådjur. Detta skulle främst kunna påverka skrakar, doppingar, tärnor och dykänder.
2. Vattnet innehåller mindre undervattensvegetation än tidigare och dessa utgör en viktig del av födan för många våtmarksfåglar, främst simänder, brunand och sothöns.
3. Den yttre strandens förändringar från en bård med vass och sjöfräken till kaveldun. Det har inneburit att vegetationskanten nu är tvärare och mer ogenomtränglig vilket eventuellt kan ha försämrat miljön för vissa fågelarter.
4. En lösare och gyttjigare botten som dessutom på åtminstone djupare områden kan vara syrefri under vissa perioder. Vissa arter av vattenvegetation har därmed fått svårare att förankra sina rötter och en del bottenlevande organismer som maskar, snäckor och nattsländelarver har missgynnats. Detta kan ha påverkat framförallt vissa dykänder.
5. Förbuskning och högre vegetation runt stränderna och på Notviksgrynnan. Tidigare bedrevs slätter till en del runt Gammelstadsviken och kor betade på Notviksgrynnan. Skrattmåsk och dvärgmåsk är två arter som troligen har påverkats av denna förändring.

Vid jämförelser mellan fåglarnas förekomst idag och på 1970-talet så förefaller dock de flesta förändringarna av arterna förekomst i Gammelstadsviken följa de nationella trenderna i ökning eller minskning av populationerna. Detta gäller för både gäss, änder och rovfåglar. Några undantag finns:

- **Gråhakedoppingen** har försvunnit som häckfågel samtidigt som den ökat både nationellt och i Norrbottens inland. Möjligen kan minskningen av siktdjup och undervattensvegetation i Gammelstadsviken medfört sämre tillgång på föda och födosökmöjligheter för arten.

- *Skrattmåsen och dvärgmåsen* flyttade sina kolonier från Gammelstadsviken till Mjölkkuddstjärnen strax intill., även om dvärgmåsen inte verkar häcka där i nuläget. Här har med säkerhet ön Notviksgrynnans igenväxning spelat roll då båda arterna hade det som häckningslokal. Arterna besöker dagligen Gammelstadsviken i födosök, så födan har uppenbarligen inte varit någon drivande faktor till flytten. Nu har Notviksgrynnan röjts på träd och buskar och röjs ön regelbundet i fortsättningen också får tiden utvisa om detta har gjort området attraktivt igen som häckningslokal för arterna.
- *Sothönan* är en annan art som numera inte är häckfågel i Gammelstadsviken men i den närbelägna Mjölkkuddstjärnen. Sothönans föda utgörs av vattenväxter, alger och smådjur så artens försvinnande i Gammelstadsviken kan vara födorelaterad.

Fortsatt övervakning

Med grund i områdets betydelse för fågellivet och dess status som naturreservat, Natura 2000-område och Ramsar-område, bör utvecklingen och eventuella förändringar av Gammelstadsvikens fågelfauna följas. Denna kunskap behövs också som ett aktuellt underlag för områdets övervakning och skötsel. Rekommendationen är att fågelinventeringar av Gammelstadsviken bör genomföras vart femte år.

Spångad stig på östra sidan av Gammelstadsviken. Foto: Lena Bondestad

Källor

Artdatabanken 2015. *Rödlistade arter i Sverige 2015*.

Artportalen, www.artportalen.se

EU:s fågeldirektiv/Rådets direktiv 2009/147/EG

Holm, B., 1970. *Norrbottnens Natur*, Fåglar i Norrbotten.

Erixon, P., 2013. *Gammelstadsviken. Vattenvegetation och igenväxning under 90 år*. Länsstyrelsen Norrbotten.

Hannerz, E. 1956. i *Natur i Västerbotten och Norrbotten*.

Länsstyrelsen i Norrbottens län. 1973. *Gammelstadvikens naturreservat – miljö, fauna och flora*.

Norrbottnens Ornitologiska Förening, www.nof.nu

Ottosson, O., Ottvall, R., Elmberg, J., Green, M., Gustafsson, R., Haas, F., Holmquist, N., Lindström, Å., Nilsson, L., Svensson, M., Svensson, S., & Tjernberg, M. 2012. *Fåglarna i Sverige – antal och förekomst*. SOF, Halmstad.

Sjöfågelinventeringar, <http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/index.htm>

Skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län. 1979. *Rapport över fågellivet i och vid Gammelstadsvikens naturreservat, Luleå kommun*.

Svensson, S., Svensson, M., & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår fågelvärld, supplement 31, Stockholm.

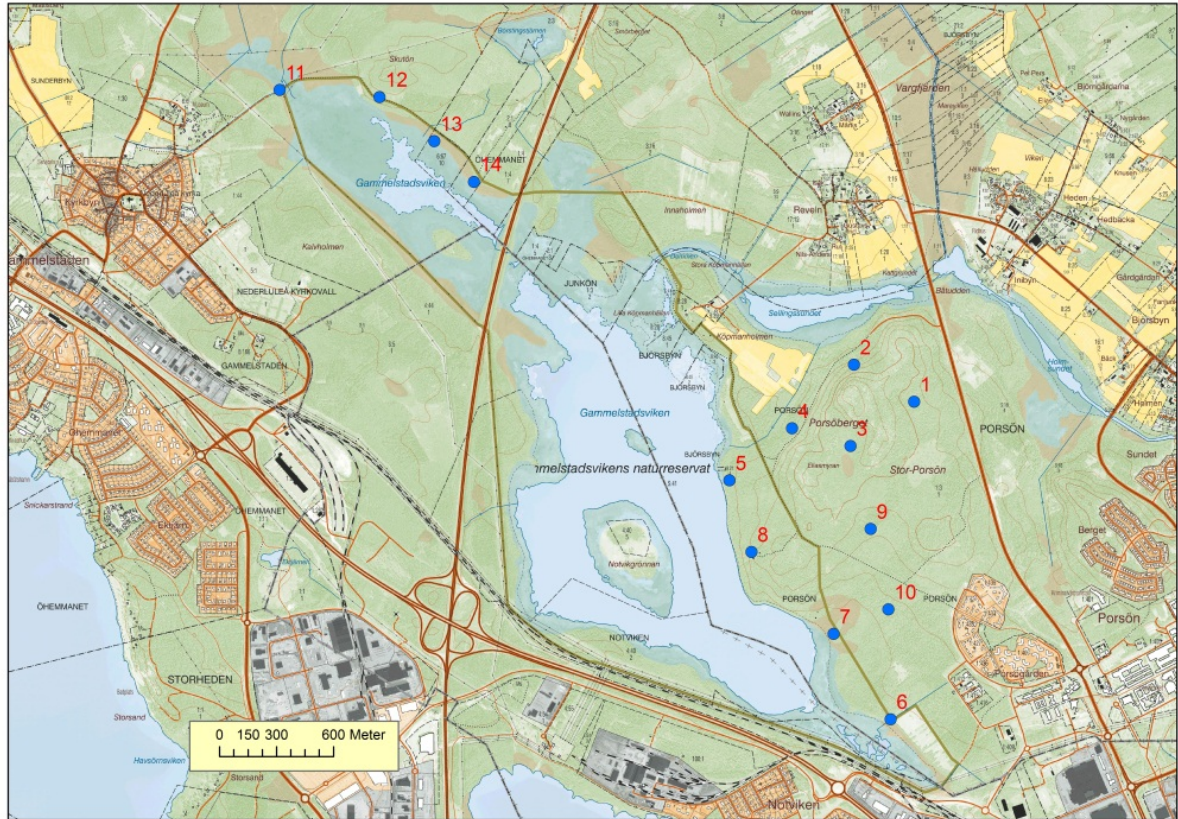
Bilaga 1

Karta över räkningspunkter för inventering av häckande samt rastande/flyttande våtmarksfåglar. Häckfågelinventeringen utfördes på alla lokaler, inventeringen av rastande/flyttande fåglar utfördes på fem av de elva lokalerna; Hägnan, Sellingsundet, Fågeltornet, Grönnan och OK.. Grönnan är markerad med två punkter då det krävdes 30 m förflyttning vid för en bra vy över området, men betraktas som en och samma lokal.

Bilaga 2

Karta över inventeringspunkter för hackspettar.

Länsstyrelsen
Norrbotten